

Gulyás Miklós

Az egyetlen igaz hit*

A San Marcó utcai cipész kirakatában olvastam, hogy Jézus az egyetlen megváltó. Ha az állt volna ott, hogy Jézus az emberiség megváltója nála talpaltattam volna, de így továbbálltam.

1789 nagy fontosságú év volt Stockholmban, mint korábban mondtuk. Az istállófalvi templomban keresztelték meg a kis Anderst, az egyetlen igaz hitre, a doktor Luther Márton által kezdeményezettre. Illesszük be ide, hogy

Wesselényi valamiféle egynyelvű és egyvallású – esetleg nem túl sok vallású Magyarországról álmódzott. Valami Svédországféléről. Ha lehet csak egy templom és egy lelkipásztor legyen a faluban. Akármilyen vallásra áttért volna, csak-hogy megszüntesse a káoszt. Még katolizálni is hajlandó lett volna (és magával vitte volna egész Erdélyt). Emlékezzünk anyjára, aki nem vallásos meggyőződésből, hanem kizárólag szerelme miatt, vagyis haszonból, tért református hitre.

Boldog ország, hol egy nyelv, egy vallás, egy nemzet s származás s azonos szokások mindenkit rokonná tesznek!

Ilyen boldogan egyszínű volt egykoron az én Svédországom. Anders Lindeberg tudta, hogy az ő evangélikus vallása a legjobb, bár kétségei is voltak. Majd halálunk után, mikor a Teremtővel találkozunk tudjuk meg, melyik vallás volt az igazi. Máshol meg így ír: A jövő vagy más világok ismerete az embernek meg nem adatott, ebbe behatolni buta kívánság, semmi más. Aki azt meri állítani, hogy tud valamit a jövőről az vagy csaló vagy becsapott és ilyeneket hinni az esztelenség tanújele.

Lindeberg, bár következetesen küzd a vallások közötti egyenlőségért, szereti a katolikusokat piszkálni. Pesten örül, hogy az ő evangélikus templomában három nyelven volt istentisztelet, a németre el is ment. Bécsben meg neheztelte, hogy mennyire el van dugva az evangélikus templom. (Volt egyáltalán katolikus templom Stockholmban?) Kis számban már voltak Svédországban más hitűek is (katolikus kézművesek és vállalkozók, zsidó uzsorások és handlék), de őket még jóakarattal se lehetett megtúrteknek nevezni. III. Gusztáv hirdethetett türelmet. A papság és az agyimosott hívek éretlen babonának tartották a nem evangélikus vallást.

A kis Miklóst reformátusnak keresztelték Zsibón, de nem ez volt ott az egyet-

len hit. A jobbágyok nem ritkán egyesült vagy nem egyesült görög hitet vallottak. A hívők nem, de papjaik ismerték a különbséget a két vallás között. A görög katolikusok semmit sem tudtak az újonnan vallott dogmáról, hogy a pápa az ő atyjuk. Még mindig Moszkvát (az orosz cárt) tekintették vallásuk fejének. Szívében görög vallású, állítja Wesselényi Miklós.

Farkas Sándor unitárius volt, Széchenyi meg katolikus. Hőseink tehát négy különböző hitet vallottak. Farkas Sándor nagyon kíváncsi természet: „Mindenható, ezek közül melyiknek imádsága fogatosabb előtted?” Miklóst a hit nem nagyon érdekelte, a vallásszabadság annál inkább. Széchenyit elszomorította barátja érzéketlensége az Isten iránt.

Ideje, hogy bemutassuk regényünk fontos mellékszereplőjét, az egyetlen egyverséért ismert Kölcsey Ferencet, nekem e kor egyik legkedvesebbjét, aki értékrendszerem szerint a kor legokosabbja volt, akiből nem lett vezér, talán mert gyerekesen megható volt a humora, akinek öröme Magyarországon nem zajlott vallásháború, a protestáns sérelmek gyógyítása nem Luther és Kálvin oldaláról Pázmány ellenében folyt, hanem a katolikus papság és a római egyházhoz tartozó világiak között játszódott.

Horváth Mihály atya, – másik kedvencem –, azt hiszi, hogy az ír katolikusok helyzete már megoldódott és hozza fel példának a magyarországi protestánsok helyzetének javítása érdekében. Farkas Sándor meg haragszik az írországi protestánsokra, hiszen alig vannak, de mégis annyi belőlük a püspök, az érsek és a pap, és nincs más kötelezettségük, mint a nagy dézsmák és jövedelmek beszédese.

És ha már az íreknél tartunk, hadd mondjam el, hogy manapság már Svédországban is van belőlük. Látom őket néha egy kocsmablakán keresztül. Énekelnek, és nagyon fekete sört isznak. Egyetlen írrel találkoztam – egy patikus feleségével –, vele is régen. Nem kérdeztem, mégis belekezdett hazája piszkos és civilizálatlan katolikusainak leírásába. Úgy beszélt róluk, mint a patkányokról. Az ő hibája, hogy az írországi csaták úgy nevezett objektív boncolgatására képtelen vagyok és a katolikusoknak szurkolok. De be kellene fognom a számat, mert elvemet idegrendszerem mondja tollba.

Folytathatnánk az igazságtalanságokat. Magyarországon a városok és birtokosok a protestánsokat a birtokszerzéstől, törvényeik pedig a külföldi iskoláztatástól eltiltották. „Mennyi különböző vallás van hazánkban, és mennyi előítélet közöttök, minő balvélemények egymás ellen! Több kárt ennél semmi nem okozott...”, mondta Wesselényi.

Wesselényi a francia és angol templomokban (az utóbbiakban különösen jól érezte magát, a zsoltórok és a nem túl dekorált falak szülőföldje templomaira emlékeztették) nem Istenre, hanem Erdélyre, szeretteire gondolt. Két lábon állt a földön. Otthon sokat tevékenykedett a református egyházközség szociális és nevelési munkájában. Az Istent gyakorlatiasan közelítette meg.

A katolikus gróf Széchenyi - mintha hívő lenne. Töpreng Istenen, a lelken, a halhatatlanságon. Lehet-e nagyobb boldogság, mint bizalommal, alázatossággal a Mindenhatóhoz felemelkedni. Az imádkozás nem csak szent kötelesség, de az emberi méltóságnak legfelségesebb jussa. De azért nem tetszik neki, hogy Szent Bernát száznolcvan kolostort alapított. Nem túlzás ez? Hát az ember szerzetes-ségre született? Máshol meg azt olvashatjuk, hogy kétségbeesett azért, mert az emberek kölcsönösen kiátkozzák és hitük miatt üldözik egymást. Sokat, igen sokat töprengett ezen. Az emberek száz- meg százféle vallást követnek, melyek gyakran ellenségesen, sőt nekikeseredetten állnak egymással szemben; pedig az erény valamennyi ember számára ugyanaz! Nem más a zsidónak, mint a kereszténynek, nem más a mohamedánnak, mint a kínainak; és az emberek dőre vakságukban mégis áthághatatlan falakat emelnek, amelyek elválasztják egyik emberfiát a másiktól! Gyakran fájdalommal gondolt ezekre: ugyan miért nincsenek szellem-, helyesebben erkölcsgyakorló intézetek, ahol vallásra való tekintet nélkül – mindenki gyakorolhatná a kötelességteljesítést, a helyes cselekvést, szóval mindenfajta erényt. Annyi meg annyi úszó, lovagló-, vívó-, torna- és testnevelő iskola és intézet van, amely ügyesebbé teszi – de jobbá nem – az embert. Még ortopéd-intézetek is vannak, ahol kiegyenesítik az elferdült testűeket. De lélekgyógyító intézet nincs sehol. Pedig bizonyára sokkal több a szellemileg elferdült és sérült emberfia! És ezt a magasztos igényt sem az iskola, sem a fegyház, sőt még a katolikus egyház sem tudja kielégíteni!

Miért vagyok katolikus? – adja fel a kérdést önönmagának a gróf. – Miért nem vagyok valami más hitű? „Én szigorúan figyelembe vettem a katolikus vallás valamennyi szokását, mégpedig nem azért, hogy a parasztnak példát mutassak. Ó, nem; mert az ilyesmi bizonyos mértékig a képmutatás rovatába tartoznék, – s aki így cselekszik, az voltaképpen nem egyéb, mint holmi „templomi csalimadár”; én azért jártam misére, gyónásra., mert katolikus vagyok, és ha török lennék, akkor török módra, – ha zsidó, zsidó szokás szerint a mecsetben, a zsinagógában lettem volna áhítatos, lehet, hogy több okból – amiket most nem akarok felsorolni – más hitre tértem volna, de sokkal valószínűbb, hogy nem; – mert, amint mondtam, minden ember számára csak egyféle erény létezik, és csak a külső árnyalatok különbözőek, ám ezeket az okos ember szigorúan szem előtt tartja, mint ahogy egy „művelt ember” sem vét a bevett társasági szokások ellen, ha ezek sokszor merő ostobaságok is; hanem legfeljebb arra törekszik, hogy leküzdje és helyesbítse őket”.

Erdélyben Széchenyi lelkesen felkiált: „Kolozsvárt öt vallás van s csak egy közös temető!” És folytatja franciául: „Ha a vallás a legnagyobb szellem gyümölcse, s ha tolerancia a vallás legmagasztosabb része, akkor bizony sohasem láttam marquable que Clausenburg! Münchenben csak konstatálja, hogy Élise bajor hercegnő a porosz trónörökösbe szerelmes, és az is öbelé. A házasság a vallás különbözősége miatt nem jöhet létre.

A gróf szorgalmas misejáró, a gyónást egyenesen kedvelte. Vallását az egyház parancsai szerint gyakorolta, évenként legalább húsvétkor meggyónt. Bűneit a legapróbb részletekig felsorolta, nem ígért megbánást. Ha kedves volt a pap néhány miatyánkkal beírta. Ha következetes és igazságos, akkor csak kétségbeesve oldotta fel a gróft bűnei alól. A gróf nem mindig áldozott, mert nem volt bizalma megigazulásában.

Az unitárius Farkas úgy gondolta, hogy az erkölcsi törekvésben és a lelkiismeret tisztán tartásában hibás az az elv, miszerint Jézus a mi bűneinkért szenvedett. Ha vallásos ceremóniákat tartunk és imádkozunk, amit a papok, katekézisek és teológiák prédikálnak, akkor bűneink megbocsátatnak? Jézus talán nem is akart az egész emberiségnek egyetlen általános vallást alkotni. Ő csak azt látta: a zsidó papság vallásos szemfényvesztéseivel demoralizálta a népet, hogy annál önkényesebben uralkodjék. „Hiába akart volna (Jézus) észvallást, filozófiai műveltséget tanítani, az mind fellül volt a köznép megfoghatóságán.”

Farkas, az akkor még Magyarországon majdnem pogánynak tartott szentháromságtagadó unitárius vallású azt, írta Kazinczynak, hogy nem próbálhat semmit, mert ő unitárius, székely és pénztelen. És tegyük hozzá, hogy Farkas Amerikában járván (mert oda is elkerült) mennyire örült, hogy ott nincsenek se nemesek, se történelmi egyházak, és nem szégyen vallást cserélni. Negyvennyolc vallás között egyik sem uralkodó, hanem egyformajussal bíró vallás! Széchenyi és Wesselényi – ha fejedelmi trónusukról is – Farkas integritását csodálták.

Az egy-vallás rendszerhez szokott svédnek a magyarországi zűrzavar fejfájást kellett volna hogy okozzon, de ők nem tartoznak a bizonytalankodó fajtájúak közé. 1840-ben egy lutheránus pap – Székács József – emlékbeszédet tartott az Akadémiának egy elhunyt tagja, báró Prónay Sándor felett.

(Mert akkor már nekünk is volt Akadémiánk. A több mint egy évtizede a báró és a gróf alapította tudóstársaságnak Farkas levelező tagja volt. Az akkor már több mint ötvenéves svéd akadémiát III. Gusztáv alapította egykoron, de tagsága – a magyarokéval ellentétben – nem képviselte az új idöket. Tagadhatatlan azonban, hogy a svéd társaság híresebb lett – sőt világhírű – de ezt csak most tudjuk).

Svédországban döntik el ugyanis, ki a legokosabb a világon. Anders mellett egy fiatal katolikus pap ült, akit előző évben tüntettek ki az Akadémia Nagydíjával (Lindeberget húsz évvel korábban egy rossz verséért, Svédországban). A fiatal és szimpatikus papot Horváthnak hívták, az Akadémia által kitüntetett könyve *Az ipar és kereskedelem története Magyarországon* címet viselte.

Mihály atya ott ült és hallgatta evangélikus kollégáját és odasúgta a svédnek, hogy milyen szép és jó a beszéd. A végén résztvett a sok szívű lővő egyöntetű Éliánázásban. Lindeberg zárójelben elmagyarázza olvasóinak, hogy az élián

svédül brávót jelent. Később Anders többször látott különböző vallású embereket egymással barátságosan beszélgetni (Nem megható?, kérdezem.) és többen mondták és biztosították Lindeberget, hogy a különböző szekták Magyarországon a legjobb viszonyban vannak egymással. (Mijóakarátúan elmosolyodunk, és nétan a Táblák vallásháborúra emlékeztető vitáira gondolunk.)

Anderst felháborította, hogy Horvátországban protestánsok nem telepedhettek le. (Mintha Svédországba tárt karokkal csalogatták volna a katolikusokat.)

Eddig csak a hazai pályán mozgó igaz hitek és eretnekek viszonyait próbáltam érzékeltetni. A pogányokról is illik szót ejteni. A törökök már több mint százötven éve eltávoztak és mecsetjeik az igaz hit templomai lettek. Azok a székelyek – a szombatosok akik hátat fordítottak a keresztény hitnek sem nevezhetők eretnekeknek. A harmadik pogányság építette zsinagógáit, kóstolgatta a disznóhúst és leborotválta a pajeszt. Egyre több szülei szomorúságára már goj szeretővel bujálkodott. A rabbik hatalma – mint keresztény kollégáiké – mérséklődött.

Itt volt a török (a moszlim), aki nem bántotta a hatalma alá került nemzeteket, sőt ősi szokásaikat és intézményeiket jórészt békében hagyta. Felsőségét fenntartotta és zsarnoki hatalmát üzte ugyan, mégpedig gyakran vad kegyetlenséggel, de a főcél a sarcolás és pénzkicsikarás volt. De a népeknek megengedte, hogy belső dolgaik felett döntsenek s önmagukat igazgassák.

A törököt gyűlöletessé tette önkénye, durvasága, kapzsisága, birtok- és magántulajdon szentségét nem tisztelő viselkedése. Gyűlölte a keresztény vallást, de a keresztény is gyűlölte az övét. A török ezzel szemben nem bántotta - vagy alig bántotta - a népi és ősi szokásokat. Az emberek ilyenekre érzékenyek és ezért a népekben nem fejlődött ki olyan ellenséges érzélem velük szembe, mint más idegen nemzet felé. Wesselényit tolmácsoltam, de Kölcsey is hasonlóan közelítette meg „a moszlim kérdést”. Azt kérdezte, hogy mért van az úgy, hogy Mohamed más vallások szembe erőszakot és üldözést parancsol híveinek, de mégsem üldözik a másvallásúakat, míg Jézus szelídséget prédikál és emberszeretetre tanítja híveit s a keresztények „dühöket az óceánon is keresztülvivék”.

Milyen idegen hatalom iránt érzett a nép ellenséges viszonyt? Netalán a keresztény Ausztriára gondolt Wesselényi? Szót sem szólt Rákócziáról, aki a keresztény Európától menekülve a moszlimoknál lelta meg oltalmát. Kossuth törökországi útját még nem tudhatta. És azt sem, hogy Bem apó cserben hagyta ősei hitét.

A másik pogány nép, a szombatosok (ezek a székely csudabogarak, akiknek a zsidókhoz tulajdonképpen semmi közük se volt), okoskodtak a Biblia körül, talán úgy, hogy mi bajuk van a papoknak a szombattal, és mért költöztették át vasárnapra, hogy az Úristent hetente két napon kel magasztalni. Van erre a két-napos dicshimnusz-hallgatásra az Istennek egyáltalán ideje, amikor gyámolítani kellene e Siralom Völgye lakosait?

Maguk (papok segedelme nélkül) olvasták a Bibliát (ilyen műveltek voltak a székely atyafiak és anyaleányzók!) és arra a következtetésre jutottak, hogy nehéz egyszerre zsidónak és kereszténynek lenni. Nehéz a megbocsájtó Jézust és a kegyetlenül bosszúálló zsidó Istent egyformán szeretni. Ezek a jámbor emberek a hozzájuk egyáltalán nem hasonlítható zsidó istent választották.

A harmadik pogány – a zsidó – külön fejezetet érdemel. Erről majd később. A mőzeshitűekről szóló historiát majd a Galathea gőzösn Béc és Pest között kezdjük el, amikor a fedélzeten Anders Lindeberg és Chorin Áron, az aradi fő-rabbi beszédbe elegyedett, amíg a többiek - például Széchenyi István - ebédjüket fogyasztották. Chorint a törvény tiltotta a tréfli ételtől (bár nem tagadta, hogy már ideje volna megkóstolni), Andersnek a hajókonyha közép-kelet-európai kosztja túl fűszeres lehetett. Ez utóbbi csak feltételezés.

2001. Öt nap van még Szentestéig. A svédek már nem hiszik az Istent, de karácsony kora reggelén zsúfoltak a templomok. Százezer – talán még több – szép-hangú hitetlen fiatal és öreg minden héten gyakorolja a szebbnél szebb énekeket, amelyek a Teremtőt dicsőítik. A sírokat és templomokat gondosan ápolja az agnosztikus svéd nép. Százezernyi bevándorolt mecseteket és katolikus templomokat épít e szekularizált anyaföldre.

Benczédi Ilona: Tánc

Az egyetlen igazi nyelv*

Svédországban mindenki tudott svédül, Magyarországon talán minden harmadik ember magyarul.

Ifjúságom Óbudáján a piacon még repkedtek a bulgár, a sváb és a tót szavak, de ezek a nyelvek már akkor hattýúdalukat énekelték, esetleg négy fal közé szorultak.

1789 nagy fontosságú év volt Stockholmban, mint már korábban mondtam. A kis Anderst a lelkipásztor svédül fogadta az egyház közösségébe. A zsoltárok, a templomi feliratok nyelve ez volt, az érthetetlen latin szavak figyelmetlenségéből a véletlen folytán fűszerként itt ragadtak a katolikus időkből. Az utcán a feliratok kizárólag a dicsőség és hősök nyelvét idézték. (Nem úgy Pesten, ahol németül írtak). Stockholmban természetes volt a svédül való megszólítás. A ringyók vagy a kocsmák után kutató idegen tengerészen kívülről mindenki svédül beszélt. (Pesten keresték a közös nyelvet).

A képzeletbeli dolgozatírás tárgya mondjuk Nyári vakáció. A nebulók:

Széchenyi István, Anders Lindeberg, Farkas Sándor és Wesselényi Miklós. Egy órán át serceg a toll. Hazamegy a tárgyilagos és megvesztegethetetlen tanár úr, és javítgatni kezd. Ha a szókincset és a stilisztikai tudást veszi csak alapul, akkor a magyarok messze a svéd mögött vannak. Persze Anders Lindebergnek könnyű, hiszen annyi meg annyi svéd király támogatta a svéd nyelvet. A protestáns kultúra is nagyon hasznos az anyanyelv oktatóinak! A királyok újra és újra fordították a bibliát, a svéd nyelvet akadémiával támogatták, a tájszólásokat és a hazai idegen nyelveket irtották mint a gázt. Virult a nép nyelve, pontosabban az a nyelv, amit a nép nyelvének akartak. Lindeberg ötös. Wesselényi csak hármas. De a báró mentegetődzik, hogy ez nem az ő hibája, hanem Nagy Lajosé és Mátyás királyé, akik nem voltak hajlandók a magyart udvari beszéddé tenni. Kérkedik (hogy hármas fölét vagy négyes alát kapjon), hogy ő is, meg papája is a nyelvújító Kazinczy jóbarátai voltak. Széchenyi csak kettést kap (Ki meri a legnagyobb mágnást megbuktatni?). A gróf a bécsi környezetet okolja korlátozott magyartudásáért, de hozzáteszi, hogy szorgalmasan tanul.

De milyen jegyet kapjon Farkas Sándor? A tudós tanárok a formát, az idegen szavaktól való tartózkodást, a helyesírási szabályok betartását, a természetesen folyékony stílust tartják a legfontosabbnak, a tartalmat csak másodrendűnek. Így írt (nem a nyári vakációról) a „bölöni Kafka” (a prágai csak félévszázadra rá – nagymamám előtt két évvel – fog megszületni):

1835. FEBRUÁR 8.-kán

Szobámban maradtam egész nap, számot vetni magammal. Mind elősorolám politikai bűneimet. Megfeszítettem emlékezetemet, hogy ötesztendei politikai tetteim, írásaim s beszédim még egyszer megvizsgálhassam. Azokat előbb egyenként a törvény szoros értelme szerinti bíráló alá vettem, ítéltém, mintha

idegent itélnék, s magamot hazánknak akármely igazságosan magyarázott törvénye előtt tökéletesen tisztának találtam. Azután egy határtalan önkény széke előtt képzeltem magamot, s érzém, mennyi oldalról vagyok megtámadható, mint magános szegény ember, mint hivatalbeli s mint író.

De a megítéltetésig tenger aggódtatáson láttam magamot keresztül hurcoltatni. Lépteim után láthatatlanul leselkedtek egy fekete csoport zsoldosai. Minden nyomon éreztem jelenlétüket, barátim s jó ismerősim közt, minden társaságban s magános elmélkedésem alatt, sőt íróasztalomnál is hátam mögül beléakasztgatni papirosamba. A legközönségesebb kifejezéseimnek ezer rejtett magyarázatját adták. Lassanként kezdetek dolgaim elakadni, láthatatlan erő dolgozott terveim ellen; elhidegült s gyanakodó arc állott mindenütt előttem. Elnémultam a társaságban, mert mindenikben ellenségem lappanghat. Olykor szolgálai félelem verte le lelkemet, s olykor dühös kifakadásra lobbantam, – de nem volt ki ellen. Kívántam megvívni ellenségeimmel, de az nem állott elé seholt. Kívántam nyílt szívvel s ártatlanságom egész érzetében menteni magamot a vádak ellen, de a vádló nem volt seholt, a vádat senki nem közölte velem. Rágalom harapdosta mindenütt nevemet, költött bűnök büntetése ijesztgetett, és senki nem tudta származásuk kútfejét. Végre egészen megnémultam, gyűlöltem az embert, s e hazában, melyért annyit égek, annyit szenvedek, boldogságomra minden kinézés el volt vágva – s így éltem a bizonytalanságnak legkínosabb életét.

Végre a zsarnok palotájába idéztetem, titkos parancs által, titkos ajtón vezetve bé. Egy fekete könyvre hivatkoztak ellenem, de a vádat senki fel nem olvasta, s vádló senki nem volt. Oltalmazásnak nem adatott hely; a büntetés kimondatott, s nem volt kihez appellálni. Hiában hordtam fel ártatlanságom, hiában kértem a törvény és igazság kiszolgáltatását, arra senki sem figyelmeztetett. Megfosztva álltam mindentől az életben, meggyalázva, elzárva a szabadságtól s a zsarnok által kigondolt minden lelki és testi kínoknak alája vettve.

Könnyezünk. Ötös. Nem lehetett rossz ez a kolozsvári unitárius főiskola.

Vagy az iskola ellenére...?

Lindeberg és Farkas, a két érthető és banális nevű polgár kapta – közel kétszáz év távlatából – a legjobb jegyeket. A svéd magyaritva Hársfáhegy (az olvasónak talán szépen hangzik, de svédül köznapian, polgárosan vagyis semmitmondóan). Lehetet például, órás. A székely, a csaholó ordas, magyarosított román vagy százsz vegyeskereskedő neve Bölönben.

Ezzel szemben nehéz elképzelni Wesselényit vagy Széchenyit órásnak vagy szatócsnak. Adott esetben éjjeliőrnek, igen. Mi kutyabörtelenek e nevek hallatán földig hajolunk. De akik már az Anjouk idejében nemesek voltak elmosolyodnak e két betolakodó arisztokrata nevét hallván. Wesselényi nemrég még szláv volt, a neve vidám is meg menyegző is, és nem volt olyan régen, amikor Széchenyit még Szabónak hívták. Az erdélyi mágnások bizony számon tartották, hogy a gróf úr ötödik ősapja még nem is volt nemes.

Én aki értelmező- és szinoníma szótárok segédletével, tanácsadó barátok támogatásával írom ezt a regényt Farkassal és Wesselényivel osztom anyanyelvemet és közel ötven éve tanulom Lindebergét. Mennyivel hasznosabb lett volna ha mondjuk Franciaországból Angliába költöztem volna. A köztársasági elnök franciájával és a királynő angolságával a legoktalanabb tartalom is zseniálisnak hangzana. Nagy átok svéd nyelvűnek vagy magyar nyelvűnek születni. Ez különösen a magyarra vonatkozik, erre az Európába idetévedt nyelvre. A svéd a fő-kák társaságában még valamelyest otthonos Európában, el-el tárgyalgathat néhány más laposgermánal, még el-el tárgyalgathat néhány más lapos-germánal, például a norvéggal, kinek beszédét könnyebben megérti, mint a nehezebb svéd tájszólásokat. Természetesen csak akkor, ha a norvég nem valamely nehezebb norvég tájszólásban beszél.

Konstatálnunk kell azt a nagy igazságtalanságot, hogy a svédeknek és magyaroknak egész életüket idegen nyelvek biflázásával kell eltölteniök, míg a nagyhatalmak polgárai azonnal belevághatnak a nagy gondolkodók műveibe.

Hősünket, az Amerika-utazót, Farkas Sándort csak mi ismerjük, míg Alexis de Tocqueville-t az egész világ. Mi magyarok esetleg avval vigasztalhatjuk magunkat, hogy nagyszabású titkaink vannak.

A Kárpát-Medencében annyi nyelven imádkoztak, hogy mindegyiket még az Úristen sem volt képes megérteni. Anders Lindeberg filozófál.

A magyarországi törzsek különböznek egymástól nyelvek, vallások, szokások és kiváltságok terén. Egyetlen egy nyelv vagy vallás sem mondhatja magát uralkodónak. A német nyelvet kellett volna dominálóvá tenni, és ily módon beavatni ezeket a keleti törzseket a német műveltségbe. De ezt csak egy módon lehet megvalósítani: felvilágosodással és igazságossággal.

(A jozefinista magyarok nem ritkán szimpatizáltak a német nyelv magyarországi elterjedésével. Hozzuk csak fel példának a magyarellenesnek aligha nevezhető kassai kerület tanfelügyelőjét, Kazinczy Ferencet, aki sok népiskolát állított fel és lelkesen támogatta az anyanyelvi oktatást - a szlovákot és a magyart -, de a német nyelvtudást fontosnak tartotta.) Fiúk és lányok számára népiskolákat kellett volna alapítani, amelynek feladata az alapvető tudás, a német nyelv és kultúra ismertetése lett volna. Ugyanakkor tiszteletben kellett volna tartani a nemzetek szabadságát és jogait. Minden nép a magyar kiváltságosokkal egyformán részesülhetne mindenből, ami aztán megszüntethetné a törzsek közötti éles határvonalakat. De ilyen politikára Bécs képtelen, ugyanis gyűlöli és rettegi a szabadságot és felvilágosodást.

(II. József idejében latin volt Magyarországon és Erdélyben a hivatalos nyelv. A hatóságoké és a bíróságoké. A tehetségesebb urak még el-el nyögdécselték a nyelvet, de lingua francának nem volt nevezhető. A román és magyar jobbágy nem tudott egymással beszélni. Az Árpád gimnáziumban, az 1950-es években három évet tanultuk a latint lelkes tanárunktól Gombár Vincétől, de tudásunk egy

épkézsláb saját szentenciáig el nem jutott. A latinban esetleg az volt jó, hogy nem volt orosz. Ugyanúgy, mint a XVIII. század végén, hogy nem volt német.)

II. József volt az újabb magyar történelem egyetlen felvilágosult királya, aki azt akarta, hogy a magyarok is a haladók között legyenek. Halálkomolyan hitte, hogy parancsra meg lehet valósítani olyat, amit csak az idő és a műveltség tehet érett gyümölcse. Jól látta a császár, hogy mi minden hiányzik Magyarországon, mennyi mindent lehetne tenni és, hogy az ország nyelvi zavarai akadályozzák a reformokat. Ezért be akarta vezetni a hivatalos latin helyett a magyart. Tanácsot kért magyar és gróf kancellárjától, aki kezeskedett arról, hogy a magyar nyelvben nincs se sokszínűség, se műveltség. Ezért nemcsak, hogy magasabb, hivatalos stílusra nem alkalmas, de még civilizáltra sem. A kancellár nem ismerte Decsy Sámuel, – pedig ő is Bécsben lakott –, ezért nem tudhatta, hogy a magyar nyelv a legszebb Európában, és eljön az az idő, amikor a fejedelmi udvarokból kiűzik a Frantzia nyelvet és a magyar lesz az uralkodó. A gonosz kancellárt is meg kell védenünk, mert a nyelvújítás még csak csirájában volt, Arany János szülei se születhettek még meg. Ide kérődzködik Farkas Sándor: „Szegény József! Korán éltél te a magyar nemzetnek. Most a sírból is kiásnók kezeinkkel elveidet /.../! Amit te erővel ránk akartál tolni jovunkra, azt akkor kárhozatosnak tartók, s most erővel felakarjuk venni, s kárhozatosnak tartják nekünk.”

Arany Jánost is idézhetnénk, aki szintén a kalapos királyt tartotta a legnagyobbak.

II. József ezekután megparancsolta, hogy vezessék be Magyarországon a németet, mint hivatalos nyelvet, mind a bíróságokon, mind a hivatalos tárgyalásokon. Ez a döntés majdhogynem felkelést okozott és halála előtt a császár kénytelen volt határozatát visszavonni.

Anders magyarázza svéd olvasóinak anyanyelvemet.

A magyar, keleti nyelv, semmiféle európai nyelvhez nem hasonlít, de még az ismertebb ázsiaiakhoz sem. Azt állítják, hogy régi héber szavakat találhatunk benne. A nyelv hangzása után a finnre emlékeztet. Amuzikális. Okkal állítják, hogy a magyar egy finn törzs, de ebbe nem merek elmerülni. A magyar nyelv terjed, keresi a helyét és végre lesz irodalma. (1833-ban így beszélt Kölcsey: „...hol áll a mi egész tudományi tehetségünk, a mi egész literaturánk? Nem hozom fel a németet, francziát vagy angolt; de maga a dán és svéd parányi literatura nem sokkal elébb van-e a mienknél?”)

Lindeberg kétségbe vonta, hogy a magyar nyelv általánosítható lehet, de annyira csodálta Wesselényit, hogy elhiszi, hogy ami ezer évig nem ment, az most menni fog. De a nemesek és a nép magyar nyelvének összeforrását hasznosnak vélte. Abban az időben ugyanis nemcsak rendi és jogtalan magyar nemzet volt, hanem két magyar nyelv is: a nemesi társadalom idegen szavakkal telítődött nyelve, melyet a parasztok alig értettek, és a népi magyar nyelv a maga szűz tisztaságában és korlátlan fejlődési lehetőségeivel, melyet viszont az urak néztek le

megvető mosollyal.

Tulajdonképpen Wesselényi sem hisz a magyar nyelv nagyobb elterjedésében. Vádolja a magyar hóditókat, akik elbizakodva a maguk erejében nem tartották szükségesnek a náluk sokkal nagyobb számú meghódított népeket, a legyőzött ellenséget, rokonokká és barátokká tenni. (A probléma tehát az volt, hogy a XIX. század Magyarországon a magyarok erős kisebbségben voltak, a népek meg nem kívántak magyarok lenni).

A magyar nemzet az 500 000 magyar nemes volt, akit nem csak a nem magyar népek, hanem a jogtalan magyar többség is rettegett.

Wesselényi a törvényhozásban és igazgatásban csak egyetlen egy összefogó nyelvben hisz: a magyarban. De hozzátette, hogy amíg a népek ragaszkodnak nyelvükhöz és sajátságaikhoz, addig azokat tiszteletben kell tartani az alkotmány és igazgatás oltalma alatt. (Mai szemmel igazságtalan gondolat a kisebbségi nyelvek pusztulásának türelmes kivárása, de mennyivel szebb mint a francia forradalom kötelező egynyelvűsége!)

Lindeberg ingadozik a német és a magyar között. A németet tartja praktikusnak, de azokra hallgat, akik a német nyelv és a „német érdek” közé egyenlőséget tesznek.

(Nagymamám apámmal németül beszélt, én mindig azt hittem, azért, hogy mi ne értsük. Mért beszélnek németül, amikor mind a kettő tud magyarul?)

A magyart a vezető rétegek beszélték, amely a jognélküli magyar polgársággal és alacsonyrendűekkel együtt Magyarország legnagyobb törzse volt. Az arisztokráciának és főpapságnak nem tetszett a magyar nyelv térhódítása. Kölcsény vádolja is őket. Csak nem attól félték, hogy a magyar nyelv veszélyezteteti helyzetetüket avval, hogy a törvényt más is megértheti? A magyarországi Babel-tornyot – a maga arisztokrata szemszögéből –, az 1830-as években, nagyon szellemen festi le gróf Széchenyi. A törvényhozók otthon németül vitatják meg az ország ügyeit, a diétán magyarul szólnak, a felirat latinul készül, az udvarban németre fordítják, német resolutio születik, latinul küldik le, az országgyűlés magyarul vitatja meg, s magyarul szerkeszti a latin törvényt, hogy otthon aztán ismét németül vitatkozzék róla. Közben a dolgok értelme egyre kijjebb facsardik.

A diétán a zágrábi püspök tiltakozott: Uraim, az ország többnyelvű, nem szabad a magyart a népekre rákényszeríteni! Wesselényinek kész az ellenérve: a latint éppoly fáradsággal kell ezeknek megtanulni mint a magyart. (Persze a horvátok olyan szemszögből elleneztek a magyar nyelvet, mint a magyarok a németet. A magyarok védelmére azt hozhatjuk fel, hogy Zágráb nemcsak a magyar nyelvtől félt, hanem az új liberális elvektől is, amelyet főleg a radikális magyar nemesség képviselt. Ezzel szemben a kormánypárti magyarok és a horvát urak egy húron pendültek.)

2000-ből nézve az angolra (vagy valami hasonlóra) kellett volna tenni a tétet,

mert akkor mindent előlről kellett volna kezdeni (Zamenhoff még meg sem született) és semmiféle nemzeti érzelem (sérelem) nem zavarta volna az embereket. Ki tudja, Széchenyi talán örült volna az angolnak, és Farkas Sándor (aki a magyaron kívül más nyelvet el se tudott képzelni), ha deákosan is, de mekegte az angolt. Wesselényi túl későn kezdte el az angol biflázását és Angliában komoly kommunikációs problémái voltak, de megtanult bokszolni. A századik szót alig értettem, s ha én szólottam, engem senki se értett senki is. Anders Lindeberg angol lordnak nevezte Széchenyit. A lelkes költő, Petőfi Sándor szerint, a gróf „olyan ember, aki a fogpiszkálókát is Angliából hozatja magának, élven azon szent meggyőződésében, hogy a magyar ember hatökör az effélékhez.”

A magyar lett a hivatalos nyelv a Kárpát-medencében. Ezt a nyelvet száz évvel később már az ország fele beszélte (Hála a növekvő középosztálynak, ezen belül elsősorban a XIX. század egymillió elmagyarosodott zsidójának. A több mint egy millió nem-magyar kivándorlása is erősítette a magyarság arányát.) Az első világháború után a magyarul beszélők száma állandóan csökkent, mert a nyelvet tudatosan csak Sopron és Nyíregyháza között támogatják. De a nyelvi káosz ezzel végleg megszűnt. Manapság már mindenhol van lingua franca és mindenki tudja – jól vagy rosszul – a hivatalos nyelvet. (Persze ők ezt még nem tudhatták.)

Farkas Sándor, ez a különben olyan okos és imádnivaló jó ember – aki minden népet szeretett – az egynyelvű Magyarország álmát annyira ápolta, hogy még elnyomással is hajlandó lett volna a magyar nyelv hegemoniájáért harcolni. Nem tudom kizárni, hogy a magyart műveltebb nyelvnek tarthatta, mint a Kárpát-medencében élt többi, hiszen Skóciában az angolt magasztalta. A skótok egy része most is beszél a gaelt, de a műveltebbek már tökéletesen beszélnek az angolt. Széchenyi félt attól, hogy magyar nyelv erőszakosan előtérbe kerül. A Magyar Tudományos Akadémián 1842-ben, ünnepi beszédében az „örület hullámának” nevezte azt a szellemet, amely hazaárulónak bélyegez mindenkit, aki ellenezni meri a nem magyar állampolgárok szüntelen provokálását és üldözését. Radikális honfitársait később így bosszantotta a gróf: hogyha ráköteleznék a magyar nyelv kizárólagos használatára kivágná a nyelvét.

Gyerekeim nem tudnak magyarul. Az egymillió Amerikába kivándorolt svéd leszármazott Luca napon angolul idézi fel gyökereit. Esetleg egy-két gyermekmondóka őseiktől rájuk ragadt. Ha nekem megtiltanák magyar anyanyelvemet, akkor kódos világba kerülnék, pedig ötvenéves gyakorlat folytán svédül is elmekegek. De abban nem látok tragédiát, hogy gyermekeim nem tudnak magyarul. A vegyes házasságok tapasztalatcserék és alkalmazkodások. A nyelvek és kultúrák erőszaktól mentes, természetes halálában nincs semmiféle tragédia, ha a nászí ágya a hóhér.

* Két fejezet a szerző készülő esszéregényéből

Gulyás Miklós

1938-ban született Budapesten. 1956 decembere óta él Svédországban. Nyugdíjas könyvtáros. A *Hazatérés* című első könyvét a Marosvásárhelyi Mentor Kiadó adta ki 1998-ban.